

KÜRESELLEŞME ve ELEKTRİK ENERJİSİ

Ali Yiğit

Elektrik Mühendisleri Odası
37. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

I. Küreselleşme

Genel

İktisattaki liberalizm kavramı 1980'lerde isim değiştirerek küreselleşme adıyla gündeme gelmiştir. Küreselleşme liberalizmin yeni versiyonudur. Yani "bırakınız yapsınlar" anlayışının yeni ambalajıdır. Özünde iki temel kavramı beraberinde getirmiştir. Birisi özelleştirme, diğeri de yerelleştirmedir ve sermayenin önündeki engellerin kaldırılması ve sınırsız hakimiyetini savunur.

"Küreselleşmenin, biri siyasal, biri ekonomik ve biri de kültürel olarak üç boyutu vardır. Küreselleşmenin siyasal ayağı, ABD'nin siyasal egemenliğini ya da dünya üzerindeki jandarmalığı anlamına gelmektedir. Bu durum bir anlamda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, dünyanın tek kutuplu hale gelmesini de belirtmektedir. Küreselleşmenin ekonomik ayağı, uluslararası sermayenin egemenliğine işaret etmektedir." (Prof. Dr. Emre KONGAR, İnternet sitesi)

Özelleştirmeler

Özelleştirme fikri, aslında 1929 dünya bunalımının hemen ardından ekonomistler tarafından akademik düzeyde tartışılan bir konu. Yani liberallerin gönlünde hep özelleştirme fikri var. 1929'da her ne kadar devletçi anlayışlar benimsenmişse de liberal düşünceyi savunan iktisatçılar, akademisyenler, KİT'lerin satılması üzerine birtakım düşüncelerini o zaman da dile getirdiler; ama süreç içerisinde gerek II. Dünya Savaşı, gerekse onu takip eden dönem içerisinde özelleştirme kavramı akademik tartışmaların dışına taşamadı. 1980'lere kadar Türkiye'de de benzeri bir süreç izlendi, 1950'lerden itibaren sağ partilerin programlarında hep özelleştirmeler oldu; ama iktidarda hep devletçi

politikalar uygulandı, dünya genelinde de bu uygulamalar hakimdi. 1980'lerde ise tablo değişti; 1980'lere gelindiğinde, dünya genelinde bir kriz ve sistemin genel anlamda bir tıkanmışlığı söz konusuydu. O güne kadar akademik düzeyde tartışılan ve 1970'lerde Chicago Ekolü'nce şekillendirilen özelleştirme kavramı, pratik bir süreç olarak karşımıza çıktı. Özelleştirme fikrini ilk ortaya atan İngiliz iktisatçı Peter F. DRUCKER'dır. Ancak gerçek anlamını Chicago ekolünün yani Milton FREDMAN'ın oluşturduğunu ve 1980'lerde pratik bir süreç olarak yaşanmasına öncülük ettiğini söyleyebiliriz.

Aslında bu, tamamen kapitalist sisteme nefes aldırma hedefleyen ve temelde de (bundan 100 yıl önce Rosa LUXEMBURG'un söylediği bir şey var; **"Kapitalist sistemin kendini yenileyebilmesi ya da krizlerini aşabilmesi, yeni yağma alanları bulmasına bağlıdır"**.) o güne kadar kamunun elinde olan ve kamu hizmeti çerçevesinde sürdürülen ve temel mal ve hizmet alanlarını oluşturan eğitim, sağlık, enerji, haberleşme, sosyal güvenlik gibi alanların kamu hizmeti anlayışı dışında ticari alanlar olarak örgütlenmesi fikriydi.

Türkiye'de 1980'lerde, 12 Eylül'den sonra liberaller, bu fikri iki kategoride savunuyorlardı. Bunlardan bir tanesi, sağ liberallerin savunduğu düşünceydi; sağ liberaller: **"KİT'ler sürekli açık vermektedir. Devlet, vatandaşından vergi topluyor; ama bu vergi KİT'lerin açıklarını kapatmakta kullanıyor. Oysa devlet KİT'lerden kurtulursa, toplamış olduğu vergiyle yeni yatırım alanları açacak ve topluma hizmet edecek; böylelikle de toplumsal refah artacak, toplum demokratikleşecek."** Yine sol liberallerin yaklaşımı ise biraz daha farklıydı; onlar da diyorlardı ki, **"Devlet, bu kadar büyük ekonomik gücü elinde bulundurarak, yani KİT'lere sahip olarak baskıcı hale geldi, işkence yapıyor. Bu devleti bu ekonomik gücünden arındırırsak devlet demokratikleşir; demokratik devlet de kalkınmanın temelini oluşturur, refahı arttırır."** Aslında farklı gibi görülse de, her iki düşünce de temelde yeni liberal anlayıştı.

Bu süreç içerisinde 1983'ten 90'a kadar aslında Türkiye'de özelleştirme tartışmaları tek taraflı olarak sürdü; yani gerçek anlamda bir özelleştirme düşüncesine karşı çıkma 1990'ların başında şekillenmeye başladı.

En uç noktalardan, kolay kabul ettirilebilir noktalardan başlandı ve bunun sanki hiç kendi alanlarına gelmeyecekmişçesine bir psikolojiyle herkes de onaylar noktadaydı. Ancak 90'ların başına gelindiğinde, artık özelleştirmelerin can yakmaya başladığı süreçler gündeme geldi ve tepkiler ortaya çıktı.

Özelleştirmeyle ilgili ilk tartışmalar hatırlanacağı gibi, kâr-zarar eksenliydi. **"Önce zarar eden işletmeler satılacak, kâr edenler devlette kalacak, böylelikle devlet zarar etmeyecek."** Bugün gelinen noktada, artık tamamen IMF ve Dünya Bankası'nın emir-komuta zinciri içerisinde bir özelleştirme süreci yaşanıyor; eskiden ortada göstermelik bir tartışma varken, bugün bir dayatmayla özelleştirmeler gerçekleştiriliyor.

Bu dayatmalara verilebilecek en iyi örnek Dünya Bankası Başkanı Türkiye Temsilcisi Ajay CHIBBER'in Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşarı Sayın Yurdakul YİĞİTGÜDEN'e yazdığı 9 Kasım 2000 tarihli mektup ve Dünya Bankası Başkanı James D. WOLFENSOHN'un Başbakan'a yazmış olduğu 29 Kasım 2000 tarihli mektuptur. Yine IMF ile yapılan toplantılar ve verilen Niyet Mektupları dayatmaların tipik örnekleridir.

Özelleştirme Dayatmasının Ekonomik Nedenleri

Bugün özelleştirmelerin kolayca gerçekleştirilmesi -hem de tipik bir şekilde ülkemizde olduğu gibi milliyetçi hükümetlerce gündeme getirilmesi- tamamen borçlanmalarla ulus devletlerin teslim alınmış olmasıdır.

Ancak bu, 1950'lerden; yani İkinci Dünya Savaşından sonra üçüncü dünya ülkelerinin bilinçli bir şekilde borçlandırma kısı kacına alınmaları ve bugün üçüncü dünya ülkelerinin -rivayetler muhtelif, ama- birtrilyon dolar civarında gelişmiş olan ülkelere, IMF'ye, Dünya Bankası ve saire gibi birtakım para kuruluşlarına borcu söz konusu. Yani direnişin kırıldığı nokta borçlanmanın had safhaya varmış olması; artık ulus-devletlerin kendi gündelik faaliyetlerini de yürütemeyecek denli bir borç batağına batmış olmaları, bu teslimiyeti kolaylaştırıcı etkenlerden en önemlisidir. İkinci en önemli etken ise ABD'nin tartışmasız yüksek finansal ve askeri gücüdür.

Doğal Tekellere Saldırı

Doğal tekeller, genellikle büyük ölçekli ilk yatırım maliyetlerine ve elektrik, doğal gaz, su, kanalizasyon, demiryolu, haberleşme vb ağ biçiminde dağıtılan hizmet altyapılarıdır. Veya bir ülkeye girişi çıkışı kontrol eden liman, havalimanı, köprü vb doğal tekel sayılabilir.

Doğal tekellerin en tipik özelliği ise hemen hemen tümünün hizmet üretmesi veya üretimlerinin büyük ölçekli depo edilemezliği.

Gerek ilk yatırım maliyetinin yüksekliği gerekse doğal tekellerin temel kamu hizmetlerini oluşturmaları nedeniyle mülkiyet büyük çoğunlukla kamudur.

Bu alanlara yönelik olarak birden fazla altyapı yapılmasının maliyeti, onun getirisinden daha fazladır; yani her durumda bir tane altyapınız vardır, bu altyapı da orada doğal olarak bir tekel konumunu göstermektedir. Buralarda yapılacak olan özelleştirmelerle, hep özelleştirmecilerin söyledikleri gibi, diğer alanlarda da rekabete dayalı bir ucuzlama ve saire geleceği gibi şeyler söylene de, bu alanlarda kamu tekellerinin yerini özel tekellerin alacağı bir süreç izlenmektedir; yani doğal tekele kim sahip olursa, buranın getirisini ve buranın kârını kontrol edebilecek olan kişi veya kuruluş o olmaktadır.

Üretim yapabilmek için enerjiye, bilgiyi iletmek için haberleşme altyapısına

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

ihtiyaç vardı. Üçüncü Dünya Ülkelerinin en çok canını yakan özelleştirmeler enerji ve haberleşme alanlarında yaşandı!

Dünyada 1970'lerden sonra ciddi anlamda bir teknolojik gelişme yaşandı; özellikle mikro elektronikteki gelişmelere paralel olarak, haberleşmeyle TV ve radyo yayıncılığının bir evliliği söz konusu ve bunun dünyada "bilişim çağı" ya da "bilgi devrimi" ve saire şeklinde tanımlandığı bir süreç var. İlk defa 1977 yılında OECD bünyesinde toplanan Enformasyon, Bilgisayar ve Haberleşme Politikaları Komisyonunda bir ulusal enformasyon altyapısı fikri ortaya atıldı. Bu şuydu: Haberleşmenin, bilgiyi taşıyan altyapısının önemini keşfeden ve bu önemden kaynaklı olarak da bu altyapıya sahip olma fikrinin ortaya atıldığı bir süreçti.

Ulusal enformasyon altyapısı fikri, aslında 1977'den 90'lara kadar akademik düzeyde tartışıldı. 1990'ların başında Amerikan seçim kampanyalarında All Gore- Bill Clinton ikilisinin bir projesi vardı ve şunu -ağırlıklı olarak sözcülüğünü de All Gore'un yürüttüğü bir projeydi- savunuyorlardı: *"Biz, önce Amerika'yı bir Ulusal Enformasyon Altyapısı ile donatacağız - 'National Information Infrastructure (NII)' dedikleri- ve bununla önce kendi ülkemiz içerisinde etkin bir haberleşme ağı kuracağız; daha sonra 'Global Information Infrastructure (GII)', yani Küresel Enformasyon Altyapısı'nı diğer ülkelerde kurarak bunun üzerinden bütün dünya ticaretini kontrol edeceğiz."* All Gore, yine bir konuşmasında çok açık bir şekilde ifade ettiği bir şey daha var; *"Eskiden herhangi bir ülkenin mal transferinin yapıldığı alanlar, yani limanları kontrol ederseniz, o ülkeye hükmedebilirsiniz. Şimdi ise bilgiyi taşıyan altyapıya sahip olarak o ülkeleri kontrol edebilirsiniz."* Bu tespitle, özellikle 90'larda Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte çok da pervasız bir şekilde bu fikriyatı hayata geçirme doğrultusunda üçüncü dünya ülkelerine haberleşme altyapılarının satışı telkininde bulundular. 90'ların ortalarına kadar üçüncü dünya ülkelerinin haberleşme altyapıları birkaç uluslararası tekelin denetimine girdi.

Özelleştirmeler önceleri küçük işletmeler bazında yapılırken asıl küreselleşmenin önündeki engel olan ve kamu denetiminde olan doğal tekellere yöneldi. Küreselleşmenin en önemli ihtiyacı enerji ve küresel hegemonyanın en önemli ayağı da haberleşme altyapılarıydı. Bu iki önemli ayak hemen hemen tüm ülkelerde kamu denetimindeydi.

Özelleştirmelerin Sonuçları

"Bugüne kadarki özelleştirmeler sonucunda ne oldu?" diye baktığımızda, deniliyordu ki, **"Refah artacak, vatandaş pay sahibi olacak, geliri artacak, yeni istihdam alanları yaratılacak."** Bütün dünyada aynı söylemler, farklı farklı versiyonları olsa da temelde özelleştirmeye ilgili savunulan şeyler bunlardı. 2001 yılında dünyadaki tabloya baktığımızda, Kuzey ülkeleriyle Güney ülkeleri; yani gelişmiş olan ülkelerle geri kalmış

ya da gelişmekte olan kategoride sayılabilecek ülkeler arasındaki gelir uçurumunun iyice açıldığı, Kuzey ülkeleri lehine bir süreç yaşandığı görülmekte. Ülkeler özelinde incelendiğinde de, ülke içerisinde ciddi anlamda bir yoksullaşma, işsizlik sürecinin baş gösterdiği; -bu bizim ülkemiz açısından da tipik, yani diğer ülkelerle aynı göstergeleri göstermektedir- en zenginle en yoksul arasındaki farkın 246 kata çıktığı ve gelir uçurumunun arttığı, gelir dağılımının bozulduğu ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan alınan payların, yani paylaşımlarda ciddi adaletsizliklerin ortaya çıktığı görülüyor. 20 yıl önce de adaletsizlik vardı; ama bugün ücretliler aleyhine bir sürecin işlediği görülüyor ve çok tipiktir ki, demokratikleşme ve saire denilirken de aksine işkencenin üçüncü dünya ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelere çok daha yaygın olduğu antidemokratik uygulamaların çok daha arttığı bir süreç yaşanıyor.

Bunları özellikle söylüyorum; çünkü özelleştirmecilerin 1980'lerde söyledikleri tezlere bir suskunlukla bir kabul etmişlik süreci vardı, bugün artık pratik olarak sonuçları görülmüştür; yani özelleştirmenin ne olduğu, ne yapılmak istendiği, sonuçlarıyla birlikte ortadadır ve bu biçimiyle değerlendirilmesi çok daha doğru olacaktır.

Özelleştirmelerin ne anlama geldiğinin iyi kavranabilmesi için tarihsel sürecin iyi irdelenmesi gerekmektedir. Bizim tarihimiz incelendiğinde bugün için çıkarılacak dersler vardır. Yani tarihimizdeki kapitülasyon sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Bugün küreselleşme adına yaşananları doğru kavrayabilmek için yakın tarihimizden belli bir kesitin incelenmesi ve nasıl adım adım sömürgeleşme sürecine geldiğinin kavranması açısından önemlidir.

II. Bir Sömürgeleştirme Süreci Olarak Kapitülasyonlar

Kapitülasyon, Fransızca'dan dilimize girmiş bir kavram olup, **“yabancı uyruklulara tek taraflı olarak bahşedilen ya da anlaşmalarla verilen hak ve ayrıcalıklar”** olarak tanımlanır. Başlangıçta yabancılara verilen yargı imtiyazlarını ifade eden sözcük, giderek yabancı uyruklulara ya da yabancı devlete verilen her türlü ayrıcalığı kapsayacak biçimde anlam genişlemesine uğramıştır.

1569'da II. Selim ile başlayan imtiyazlar süreci Osmanlı Devleti'ni ne hale getirmişti hep birlikte hatırlayalım.

1569'dan sonra Fransızlara 1581, 1587, 1604, 1673 ve 1740'da altı kez daha kapitülasyon verildi. Aynı dönemde başka ülkelere de kapitülasyon verildiyse de en önemli ayrıcalık Fransızlara tanındığından bu dönem (1569 – 1740) tarihte **“Fransız Kapitülasyonları Dönemi”** olarak anılır. 1740'dan sonra çeşitli ülkelere, 1747'de ve 1771'de Avusturya'ya, 1756'da Danimarka'ya, 1761'de Prusya'ya, 1782'de İspanya'ya, 1783 ve 1829'da Rusya'ya, 1809'da İngiltere'ye, 1830'da ABD'ye ve 1834'te Portekiz'e

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

çeşitli kapitülasyonlar verildi. Ancak 1838'de İngiltere ile yapılan daha sonra diğer ülkelerle devam eden Ticaret Antlaşmaları yani kapitülasyonlar tarihsel bir dönüm noktasıdır. Bu kapitülasyonlarla yabancılara verilen ayrıcalıklar Osmanlının kendi vatandaşlarına verdikleri haklardan fazlaydı. Yabancı tüccarlar sınırsız ayrıcalıkla, vergi ödemeden ve denetimden uzak olarak her işe girdiler. Daha sonra bu kapitülasyonlar Osmanlı Devleti içindeki azınlıklara da tanındı. Devletin tüm gelir kaynakları kapitülasyonla bağlanmış olduğundan, 1854'te Kırım Savaşı'nın finansmanı ile başlayan **dış borçlanma** gündeme geldi. Dış borçlanmayı da mali iflas izledi. **1881'de Duyunu Umumiye İdaresi** kurularak bazı gelirlerin denetimi yabancılardan oluşan bir kurula verildi. Duyunu Umumiye ile Osmanlı Devleti sadece ekonomik bağımsızlığını kaybetmiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda mali bir esarete de girmiş oluyordu. Osmanlı Devleti kapitülasyonlardan kurtulma konusunda çeşitli girişimlerde bulunduysa da içinde bulunduğu mali kriz nedeniyle başarılı olamadı.

Osmanlı Devleti kapitülasyon süreci sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- İpek yolu ticaret yolu olarak önemini yitirip, okyanuslar üzerinden ticaret yapılmaya başlandığında, ipek yolu üzerindeki köy, kasaba ve şehirlerde büyük bir ekonomik çöküş başlamıştı.
- Osmanlı, transit ticaretten elde ettiği geliri korumak için Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, Rusya ülkelerine bir dizi ticari ayrıcalıklar tanıdı.
- Avrupalı tüccarlara, Osmanlı topraklarında serbestçe dolaşım, alım-satımda her türlü kolaylıklar tanınmış, vergileri yerli tüccarlara göre düşük tutulmuştu. Hatta hiç vergi alınmamış.
- Avrupalı tüccarlar, Osmanlı ülkesi içinde kendi mahkemelerini kurarak, ticari anlaşmazlıkları bu mahkemelerde karara bağlıyorlardı.
- Sonuçta, Anadolu'yu kapsayan ticaret ve tefecilik yabancılardan ve azınlıklardan eline geçti.
- Osmanlı, borçlarını ve faizlerini ödemeyecek hale düştü.
- Borçların ödenmesi için 1881'de Duyunu Umumiye İdaresi kuruldu.
- Borçlarına karşılık olarak, balıkçılık, tuz, tütün, ipek, pul ve alkolden alınan vergi ve damga resmi gibi gelirler bu meclis tarafından toplanmaya başlandı.
- Çeşitli Rejiler (birlikler) kuruldu. Vergi toplayan bu rejiler, vergi topladıkları köylülerle olan anlaşmazlık sonucunda 40.000 (kırkbin) kişinin ölümüne neden olmuşlardı.

Ancak birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Osmanlı Devleti kapitülasyonları

kaldırdığını ilan etti. 1914'te **"Memaliki Osmaniyede bulunan ecanibin hukuk ve vezaifi"** (Osmanlı ülkesinde bulunan yabancıların hak ve görevleri) ve 1915'te **"Kavanini mevcudede uhudu atikeye müstenit ahkâmın lağvı hakkında kanun"** (var olan yasalardaki anlaşmalara dayanan hükümlerin kaldırılması hakkında yasa) adlı yasalarla kapitülasyonları kaldırmaya karar verdi. Ancak Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nı kaybetti ve galip devletler bir kez daha Osmanlıya kapitülasyonları kabul ettirdiler.

Mustafa Kemal önderliğinde başlayan Ulusal Kurtuluş hareketi kapitülasyonları kesin olarak kaldırmaya karar verdi ve ilk olarak 16 Mart 1921'de Sovyetler Birliği ile antlaşma imzalandı. İmzalanan antlaşmanın 7. Maddesi **"kapitülasyon usulünün her ülkenin ulusal gelişmesinin özgürce sürmesi ve egemenlik haklarının bütünüyle kullanılmasıyla bağdaşmadığını kabul ederek, Türkiye'de bu yöntem ile herhangi bir biçimde ilişkili her türlü yetkilerin ve hakların kullanılmasını, geçersiz ve kaldırılmış sayar"** hükmünü içermektedir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Lozan'da batılı ülkeler kapitülasyonlarda ısrar ettiler ve Türkiye toplantıyı terk etti. Daha sonra yapılan toplantıda Osmanlı'nın birikmiş borçlarının % 40'ı Türkiye'ye geri kalanı Osmanlı toprağında kurulan diğer ülkelere paylaştırıldı. Türkiye bu borçları taksitle 1954 yılına kadar ancak ödeyebildi.

Cumhuriyetin ilanından sonra ise imtiyazların verilmesi hükümetlere değil TBMM'ne verilmiştir. Hatta 1961 Anayasası ile imtiyazların verilmesinde Danıştay yetkili olmuştur. Bilindiği gibi 1982 Anayasası'nın 155. Maddesi imtiyazların verilmesi konusunda Danıştay'ı yetkili kılmıştır.

III. Ulus Devletler ve Ulusal Hukuk

Küreselleşme salt ekonomik ve siyasal yaptırımları değil aynı zamanda kendi hukukunu da dayatmaktadır. Yani ulus devletin belirli bir sınır içerisindeki hegemonyasına karşı kendi hukuk sistemini ve bunun yeni düzenlemelerini getirmektedir. Yeni düzenlemeleri kavrayabilmek açısından bazı temel hukuksal kavramları tekrar etmek yararlı olacaktır.

Ulus devlet hukukuna karşı küresel hukukun dayatılmasının bir diğer mekanizması da siyasal iradenin bazı alanlara müdahale etmesini engelleyici yeni oluşumların yaratılmasıdır. Yani kurullar eliyle yönetim. Bugünkü yönetim anlayışının kötülüğü veya beceriksizliği temel alınarak yapılan eleştiriler veya sivilleşme/demokratikleşme söylemleriyle siyasal iradenin yönlendirmesi gereken bazı kamusal alanlar uluslararası tekellerin istekleri doğrultusunda Üst Kurullar yöntemiyle yeniden ve sadece ticari kaygılarla örgütlenmektedir. Geçtiğimiz günlerde Başbakan ECEVİT'in **"..kurullara hükmedemiyoruz..."** ifadesi bunun en tipik örneğidir.

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

Özel Yönetim - Kamu Yönetimi, Özel Hukuk - Kamu Hukuku

“Bilindiği gibi yönetim, özel ve kamu olarak ikiye ayrılır. Özel Yönetimin amacı kar, kamu yönetiminin amacı kamu yararıdır. Bunlara uygulanan hukuk da özel hukuk ve kamu hukuku olarak ikiye ayrılır.” (Kamu Hizmeti ve Tahkim - Soysal Mümtaz ve ERTUĞRUL İlter, KİGEM yayını Temmuz 1999)

Kamu Hizmeti

Anayasa Mahkemesi 24 Ocak 1995 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 3974 Sayılı Yasa’nın iptali gerekçesinde; **“Anayasa yargısı alanında bir hizmetin kamu hizmeti olmadığı yasaya değil, niteliğine bakılarak saptanabilir”** ifadesini ve Kamu Hizmeti tanımında ise; **“devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir. Toplumsal yaşamın zorunlu gereksinimlerini karşılayan hizmetler, nitelikleri gereği kamu hizmeti olarak görülmüştür. Düzenlilik ve süreklilik kamu hizmetinin önemli öğelerinden birini oluşturmuştur. Çünkü bunun yokluğu toplum yaşamını altüst eder.”** ifadesini kullanmıştır.

Kamu hizmeti tanımına giren hizmetler şunlardır; ulusal ve yerel savunma, belediye hizmetleri, demiryolu hizmetleri, eğitim, sağlık, elektrik, su, gaz, yol, baraj, liman, kanalizasyon, haberleşme hizmetleridir.

İmtiyaz

İmtiyaz, kamu hizmetlerinin idari sözleşmeler yoluyla özel hukuk kişilerince yerine getirilmesidir. Anayasamızın 155. Maddesi gereğince imtiyaz sözleşmeleri Danıştay denetimine tabiydi. Ancak 1999 yılındaki değişiklikle Danıştay denetimi görüş bildirmeye indirildi.

Malesef 9. Cumhurbaşkanı 1999 yılında TRT 1’deki bir programda **“enerjiyi kamu hizmeti saymazsınız olur biter, eskiden öyleymiş ancak şimdi öyle değil”** diyebilmektedir. Herhangi bir hizmetin kamu hizmeti olup olmasına yasa ile karar verilemeyeceğine, aksine herhangi bir hizmetin kamu hizmeti olmasına onun niteliğinin karar verdiği konusunda Anayasa Mahkemesi’nin kararları vardır.

Egemenlik ve Hukuk

Devlet, yönetenlerine iki önemli araç vermektedir. Birincisi “Egemenlik” tir ve devletin en geniş tanımı da “Egemen”dir. Devlet sınırları içinde, başka bir otorite ile eşit değildir. En yüksek yetki ondadır ve bu temel bir yetkidir. Başkasından alınmamıştır; doğrudan doğruya devletin devlet olmasından doğmuştur. Egemenliğin bir de dışa dönük yüzü

vardır ve buna göre, devlet, yaşadığı uluslararası düzende - yine egemenliğinden dolayı - öteki devletlerle - ilke olarak - eşittir. Başka devletlerce, ancak kendi isteği ile bağlandırılabılır. Bu özelliğine devletin bağımsızlığı denir.

Devletin en önemli ikinci aracı hukuk yaratma yetkisidir. Pozitif hukuku devlet ortaya koyar. Devlet toplumda hukuk yaratan tek merkez değildir, ancak bütün sosyal grupların irade ve kararlarına **“uyulma zorunluluğu”**nu, giderek **“hukuksal”** niteliği veren de devlettir.

Oysa MAI’yi ve Uluslararası Tahkimi savunanlar neler diyor? Dünya Ticaret Örgütü (WTO) eski başkanı Renato Regguiero’nun Ekim 1997’de UNTAC toplantısında delegelere yaptığı konuşmadan; şöyle diyor Regguiero: **“....bugün WTO örgütünün kuralları, on yıl önce tasavvur bile edilemeyecek ölçüde standartlar, hizmetler, fikri mülkiyet, ticaretle bağlantılı yatırımlar ve bir dizi diğer ekonomik faaliyet alanını kapsamaktadır. Sığ bir entegrasyondan daha derin bir entegrasyona, daha dar bir katılımdan daha geniş bir katılıma yöneldik ve şuraya yeni bir kural, buraya yeni bir üye ülke eklemenin ötesine geçtik. Sistemin doğasını değiştirdik. Bütünü parçalarının toplamından fazla olan, iç içe geçmiş çıkarlar ve sorumluluklar ağından oluşan, bağımlılaşmış ve bölünmez bir küresel ticaret mimarisi yarattık. Artık ayrık ulusal ekonomiler arasındaki etkileşimin kurallarını koymuyoruz, tek bir küresel ekonominin anayasasını yazıyoruz.”** (MAI’yi kastediyor)

WTO Komisyon Raporlarından; **“....İlk anlaşmada sonuca ulaşılmasa bile, asıl konu yatırımları koruma altına almayı hedefleyen katı kuralları WTO içerisine dahil etmektir.** (Burada sözü edilen “MILLENNIUM ROUND”da kapımıza dayandı.) **Anlaşmanın liberalizasyon kurallarının daha da kuvvetlendirilmesi ise geleceğe dönük görevlerimizin bir parçası olacaktır. GATT (Gümrük Tarife ve Ticaret Anlaşması) süreci bizlere, esnekliğe, kuralsızlığa dayalı, ülkeden ülkeye ve aşağıdan yukarıya bir anlayışla dizayn edilen anlaşmaların olağanüstü etkin olabileceğini kanıtlamıştır.”**

GATT anlaşmaları süreci dünyanın geri bırakılmış ve gelişmekte olan toplumlarına büyük acılar çekirmiş ve yarattığı WTO ile yeni acılar yaşatmaya devam edecektir. Bu sürecin en önemli parçalarından biride Tahkim’dir. Kuralsızlığın kurallaştırıldığı bir kurumun, hukuk kurumu hem de çağdaş bir hukuk kurumu olarak sunulması çok acıdır.

ICC (Uluslararası Ticaret Odası) Genel Sekreteri Maria Cattau’nin bir demecinden; **“Eğer gelişmekte olan dünyanın çıkarları doğrultusunda uluslararası bir hukuk sisteminin en önemli parçası nedir diye soracak olursanız, bunun tek cevabı vardır: Yabancı yatırımların tek bir elden yönetilmesini sağlayacak kapsamlı bir yatırım anlaşmasıdır.”**

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

Ülkemizde Tahkimi savunan hukukçuların yaptıkları, hayatın tüm alanlarının, hala korunabilmiş değerlerini (en) egemen sermayenin çıkarları için –özel hukukun bir gereği olarak- terk etmek, kamu hukukunu olgusal olarak ortadan kaldırmaktan başka bir şey değildir.

Hukuk Kuralı

Çağdaş toplumlarda, devlet faaliyetlerinin büyük bölümü, hukuka dayanarak, hukuksal biçimler altında yerine getirilir. Anayasalar, kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, idari kararlar, mahkeme ilamları, vb. devlet iktidarının temel faaliyet araçlarıdır.

IV. Uluslararası Tahkim (Hakem)

İngilizcede “**Arbitration**” olarak geçmekte olan bu kelime Türkçe’ye Hakem olarak çevrilebilmektedir. Hakemlik (Tahkim) kurumunda uyuşmazlıklar genel olarak üç kişilik bir komisyon tarafından çözülür. Bu komisyon, biri davacı, biri davalı ve üçüncüsü ise davacı ve davalının mutabık kaldığı bir hakem ya da mutabık kalınamaması durumunda Hakemlik Kurumunun re’sen atayacağı bir hakemden oluşur. Hakem heyeti üyelerinin hukukçu olması gerekmez ve hakem seçimi Dünya Bankası’nın Yatırım ve Ticaret uzmanları listesinden yapılır.

Hakemlik müessesesinde uyuşmazlık çözümü için tek ve temel ölçü taraflar arasında yapılmış olan sözleşme ya da anlaşma koşullarıdır. Hakemler uyuşmazlık çözümünde, tarafların sözleşme ya da anlaşma koşullarına uyup uymadıklarını inceler ve kararını verir. Hakem heyetinin karar alma sürecinde ve şirketlerin taraf olduğu anlaşmalar esas olduğundan, ulusal hukuk ya da evrensel hukuk normları ile insan, emek ve çevre hakları bu anlaşmalarda yer almadığı için hakem komisyonlarının yegane bakış açısı ya da kriteri şirket haklarının ve karlılığının korunması olmaktadır.

Dünyada uluslararası ticaret ve yatırım anlaşmalarında yer alan ve genel kabul görmüş üç Hakemlik müessesesi bulunuyor. Bunlardan en eskisi 1923 yılında oluşturulan ve bugün de kullanılan ICC - Uluslararası Ticaret Odasının Tahkim Komisyonu, ikincisi Birleşmiş Milletler Örgütü’nün UNCITRAL Tahkim Komisyonu ve üçüncüsü Dünya Bankası’nın ICSID - Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları için Çözüm Merkezi isimli Tahkim Komisyonu’dur.

Bu üç Hakemlik Kurumunun dışında WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü’nün Hakem Heyeti), Avrupa Birliği Hakem Heyeti, İTO (İstanbul Ticaret Odası Hakem Heyeti) gibi çeşitli Hakemlik Kurumları da vardır. Ayrıca koşulları taraflar arasında yazılabilen hakem müesseseleri de kurulabiliyor. Bu özel hukuk alanındaki hakemlik müessesesidir ve şirketler arasındaki ilişkilerde kullanılır.

Uluslararası Tahkim asla bir mahkeme ve hukuk kurumu değildir. Aksine oturumları gizli yapılan özel bir toplantıdır. Ülkemizde Uluslararası Tahkim, bir uluslararası mahkeme ve bir çağdaş hukuk kurumu gibi sunuluyor. Ancak Uluslararası Tahkimin ulusal hukuk ya da evrensel hukuk normları ile hiçbir ilgisi yoktur. Ülkemizde Uluslararası Tahkimin savunucularından Prof. Dr. Cemal Şanlı bile **“Uluslararası Ticari Akidlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları”** isimli kitabının 236. Sayfasında **“Uluslararası Ticaret camiası, Milli ve Milletlerarası kanun koyucularını zorlamış ve hukuki bakımdan Uluslararası tahkimin gelişmesini sağlamıştır.”** demektedir.

Çeşitli Tahkim Kurumlarının ya da sözleşmelerde yer alan özel Hakemlik Kurumlarında genellikle üç hakem bulunur. Hakemlerin uyuşmazlık halinde temel aldıkları tek ölçü taraflar arasında yapılan sözleşme şartlarıdır. Sözleşme Şartları dışındaki hiçbir ulusal ve uluslararası hukuk normlarını dikkate alınmaz ve Hakemlik Kurumu her davada farklı bir sözleşmeyi esas aldığı için, evrensel ve değişmez hukuk kuralları oluşturulamaz. Hukuken geçerli Mahkeme oluşumunda Savcı (İddia Makamı), Avukat (Savunma Makamı) ve Yargıç’tan (Karar Makamı) oluşan bir yapı vardır. Mahkemeler de davalara ulusal ya da uluslararası yazılı hukuk normlarına göre bakılır ve karara bağlanır. Uluslararası Hakem (Tahkim) heyetlerinde hukukçu bulunması gerekmez. Hakem Heyetinin aldığı kararlar kesindir ve tarafların bir üst hakeme gitme hakkı yoktur. Bu durumda Uluslararası Hakemlik Kurumunun Çağdaş Hukuk ile bir ilgisi yoktur ve olamaz.

Ülkemizde Tahkim Geçerli mi?

Hakemlik (Tahkim) Kurumu, Ülkemiz Hukukuna ilk olarak 1926 yılında Usul Hukuku Muhakemeleri Kanunu’nun 516-536. Maddeleri arasındaki düzenlemeler ile girmiş istisnalar dışında isteğe bağlı bir çözüm yolu olarak kabul edilmiştir. Bu yasa maddelerinde Hakemlik Kurumu yalnızca Şirketler arasındaki ticari ilişkileri kapsamaktadır. 27.05.1988 tarihinde kabul edilen 3460 sayılı kanunla Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku hakkındaki Kanunun ile ICSID (Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları için Çözüm Merkezi) ihtilafların çözüm merkezi olarak kabul edilmiştir. ICSID Hakemlik müessesesi Dünya Bankasının Merkezi içinde olacak (ICSID Madde-2) ve başkanı da Dünya Bankası’nın başkanı olacak (ICSID Madde-5). ICSID’in Yatırım ve Ticaret uzmanları listesine her üye devlet (arabulucu ve hakemler paneline) dörder kişi atayacak, başkan her iki panele onar kişi atayacak (ICSID Madde-13). Böyle bir yapılanmadan Dünya Bankası’nın isteğinin dışında bir kararın çıkmasının mümkün olmayacağı, güçlü devletlerin ya da ulusötesi sermaye şirketlerinin ICSID ve benzeri kuruluşlarda dava kaybetmelerinin söz konusu olmadığı ortadadır.

Ülkemizde Anayasa değişikliğinin gereksiz olduğunu ancak Uluslararası Tahkimin kabul edilmesi gerektiğini savunan tahkim taraftarları, Yargıtay’ın TENFİZ mekanizmasını öne sürerek bağımsız yargı yolunun açık olacağını iddia etmektedirler. Oysa 2675 sayılı

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku hakkında kanunun 43 - 45. Maddelerinde düzenlenmiş olan Yabancı Hakem kararlarının uygulamasına ilişkin husus **“Tahkim kararının yerine getirilmesi ile ilgili istemi inceleyen Mahkeme, hakem kararı genel ahlaka veya kamu düzenine aykırı olduğu, Hakem kararına konu uyuşmazlığın Türk kanunlarına göre Tahkim yoluyla çözümü mümkün olmayan bir konuya ilişkin olduğu taktirde kararın uygulanması istemini red eder”** madde 45. Anlaşılacağı gibi tenfiz uygulama alanı yok denecek kadar dar tutulmuştur. Halen dünyada yaşanan yatırım uyuşmazlıklarının hiçbirinin tenfiz alanına girmemesi ilginçtir. Ayrıca ICSID Sözleşmesinin 54. Maddesinde **“Her üye ülke bu sözleşmeye uygun olarak verilmiş her kararı bağlayıcı kabul edecek ve kararın parasal yükümlülüklerini kendi sınırları içinde kendi devleti mahkemesinin nihai bir kararı gibi yerine getirecektir”** Bu hüküm çerçevesinde Tahkim Kararı Tenfiz alanına girse bile tenfiz süreci gerçekleşmeden uygulanabilecektir.

Ayrıca Ülkemizce, uzun yıllardan beri BIT (Bilateral Investment Treaties - Çift Taraflı Yatırım Anlaşmaları) adı altında kırkın üzerinde ülke ile ikili anlaşmalar imzalamış ve bu anlaşmalarda Devletten Devlete işletilen Uluslararası Hakem (Tahkim) mekanizmasını ICSID-Dünya Bankası, ICC Tahkimi Milletlerarası Ticaret Odası, UNCITRAL - Birleşmiş Milletler kabul etmiştir. 1997 yılında kabul edilen 4238 sayılı Yİ (Yap İşlet) kanunu ile 1988’de ICSID’ın kabul edildiği 3460 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılması ve yapılan devletler arası ikili ve uluslararası anlaşmalar yeniden gözden geçirilmesi gerekirken, Hakemliğin (Tahkim) Anayasal kurum haline getirilmesi çabalarını anlamakta zorlanıyoruz.

MAI ve benzeri serbest ticaret anlaşmalarına esas teşkil eden ve Yatırımcıdan - Devlete işleyen (yani yatırımcıların tek taraflı olarak Devletlere dava açabildiği ve Devletlerin yatırımcıları dava etme hakkının bile bulunmadığı bir sistem) Hakem sistemini toplumlara dayatmaya çalışan ulusötesi şirketler, bugüne kadar söz konusu mekanizma üzerinden akıl almaz davalar kazanmış ve toplumları Hakem (Tahkim) kararlarına mahkum ettirmişlerdir. Bugün ülkemizde yapılan Anayasa değişiklikleri ile Şirketten Devlete işleyen Hakemlik (Tahkim) Kurumu oluşturulmak istenmektedir. Hakem (Tahkim) konusunda söylenen ve yazılanların özü budur.

Uluslararası Tahkimin İşleyiş Biçimleri Nelerdir?

Uluslararası Hakemlik Kurumlarında üç ayrı uyuşmazlık çözüm yolu ve işleyişi vardır. Bunlar Şirketten Şirkete, Devletten Devlete ve Şirketten Devlete açılabilen uyuşmazlığın Hakemlik yolu ile çözümlenmesi yöntemleridir.

Şirketten Şirkete İşleyen Hakemlik (Tahkim) Mekanizması

İlk Uluslararası Hakemlik müesseseleri, şirketler arasındaki ihtilafların süre uzaması

ve tarafların kar kayıplarının önlenmesi için oluşturulmuştur. Genellikle Uluslararası iş yapan Şirketler arasındaki sözleşmelerde ihtilafların çözümü için Hakemlik Kurumu kabul edilmektedir.

Devletten Devlete İşleyen Hakemlik (Tahkim) Mekanizması

Devletler arası ikili, bölgesel veya küresel anlaşmalar kapsamında ortaya çıkan ticari uyuşmazlıkların çözülme şeklidir. Ancak bu anlaşmalar devletler tarafından imzalandığı halde özel sektörü etkiler ve imzacı devletin halklarına da dolaylı bir şekilde zarar verebilir. Devletten devlete işleyen Hakemlik müessesesine en iyi örnek 31.05.1999 tarihinde ICSID Hakem komisyonunun Türkiye aleyhine aldığı karardır.

Bu karara neden olan olay ise Türkiye'nin Avrupa Gümrük Birliği anlaşmasından doğan meşru haklarını kullanarak Gümrük Birliği dışı ülkelerden Tekstil ürünü ithalatına miktar kısıtlaması uygulamasıdır. Türkiye'nin 1996 yılında uygulamaya başladığı miktar kısıtlamasının WTO - GATT (Dünya Ticaret Örgütü DTÖ – Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) hükümlerine aykırı olduğu savıyla Hindistan bu karara karşı çıkarak 1999 yılı başında DTÖ'nün Hakem (Tahkim) Komisyonuna başvurdu. Hindistan'ın başvurusuna başta ABD, Hong Kong, Filipinler, Güney Kore, Tayvan gibi ülkeler de destek verdiler. Türkiye, DTÖ Hakem (Tahkim) komisyonun alacağı kararın aleyhine sonuçlanacağını anlayınca hakem komisyona başvurarak Avrupa Birliği ile birlikte yargılanması gerektiğini, çünkü bu uygulamayı AB Gümrük Birliği Anlaşması hükümlerine göre yaptığını bildirmiştir. Ancak DTÖ Hakem Heyeti, eylemi gerçekleştirenin Türkiye olması nedeniyle muhatabın AB olamayacağına karar vermiş ve Türkiye'nin talebini reddetmiştir. Türkiye'nin DTÖ Hakem Heyetinin aldığı bu karara uyması halinde ülkemizde faaliyet gösteren irili ufaklı yüzlerce tekstil-konfeksiyon işletmesi ithalat yoluyla ülkemize girecek olan ucuz tekstil ürünleriyle rekabet edemeyerek iflas edecek ve milyonlarca olan işsizlerimize yeni on binler eklenecektir. Türkiye'nin bu kararı uygulamaması halinde WTO Hakem Heyetine yapılacak ilk şikayette, DTÖ'nün Hakem Heyeti Türkiye'ye ambargo uygulanması kararı alacaktır. Ambargo kararı sadece tekstil ürünleri ya da bu karara neden olan tekstil ticareti hacmi ile sınırlı olmayabilecektir.

Şirketten Devlete İşleyen Hakemlik (Tahkim) Mekanizması

Bu Hakemlik Kurumu ilk geniş uygulama olanağını ABD, Kanada ve Meksika arasında 1994 yılında imzalanan NAFTA - Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması ile buldu. Daha sonra 1995 yılında OECD - Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı bünyesinde gizli olarak görüşülmeye başlanan ve 1998 yılı sonunda dünyada oluşan büyük tepki üzerine görüşülmesi durdurularak, Dünya Ticaret Örgütüne aktarılması planlanan MAI - Aflı Yatırım Anlaşmasının en önemli bölümünü oluşturdu. **MAI Anlaşmasında**

Şirketten Devlete İşleyen Hakemlik Kurumu tek yönlü bir işleyişe sahiptir ve yalnızca Şirketlerin Devletleri Hakeme götürme hakları vardır.

Devletin yada yurttaşların Hakeme gitme hakları yoktur. MAİ'de yer aldığı şekli ile Hakemlik Kurumu yalnızca şirketlerin haklarını ve karlarını güvence altına alan, ulusal yargı ile evrensel kabul görmüş hukuk kurallarını yok sayan ve şirket karlarını kamu yararından üstün gören bir anlayışın ürünüdür. Bu hakemlik müessesini Anayasal kurum haline getirmek ve ulusal hukukun bir parçası ya da ulusal hukuku Hakemlik Kurumunun bir parçası yapmak demektir.

V. Ülkemizde Uluslararası Tahkimin İstenmesinin Tarihsel Arka Planı

Elektrik Enerjisi Üzerine Senaryolar

Ülkemizdeki tahkim tartışmaları enerji sektörü ile başlamıştır. Sektörle ilgili tartışmalardan önce kronolojik olarak TEK ile başlayan ve TEAŞ TEDAŞ ile devam eden ve en son TEAŞ'ın Üretim A.Ş., İletim A.Ş. ve Taahhüt ve Ticaret A.Ş. olarak üçe bölünmesi, TEDAŞ'ın ülke genelinde 29 dağıtım şirketine dönüşmesiyle noktalanan sürece ilişkin yapılanları özetlemek yararlı olacaktır.

Kamu İktisadi Teşekkülleri -KİT, Kamu İktisadi Kuruluşları - KİK ve İktisadi Devlet Teşekkülleri - İDT

Ülkemizde elektrik enerji sektöründe tekel konumunda olan **TEK, 1970 yılında 1312 Sayılı Yasa ile kurulmuş bir KİK idi.** Daha sonra 233 Sayılı KHK yayınlanarak TEK'in konumu değiştirildi. 233 Sayılı KHK'nın 5. Maddesi gereğince "TEK üçüncü şahıslarla olan ilişkilerinde özel hukuk hükümlerine tabidir" ifadesi vardır. Yani tacir statüsündedir.

(KİT'ler ikiye ayrılırlar. KİK'ler tekel niteliğinde mal üretirler, sermayelerinin tamamı kamuya aittir. Tüzel kişilikleri vardır, Sayıştay denetimine tabi değillerdir. Kamu hizmeti yaparlar ve ticari karlılığı değil kamu yararını gözetirler. İDT'ler ise sermayesinin %50'den fazlası kamuya aittir. Tekel niteliğinde mal üretmez, anonim şirket statüsündedir. Karlılık ve verimlilik ilkesi doğrultusunda çalışır.)

17 Aralık 1984 tarihinde yayınlanan ve TEK dışındaki kuruluşlara elektrik, üretim, iletim ve dağıtım yetkisi veren 3096 sayılı yasa ile TEK'in tekel olma özelliği ortadan kaldırılmak istenmiştir. Daha sonra bu yasanın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)'nin görevlendirme yetkisini tanımlayan 3. Maddesine dayanarak İstanbul'un Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım AKTAŞ'a verilmiştir. Ardından aynı yasanın 4. Maddesine dayanılarak Çukurova'da ÇEAŞ görevlendirilmiştir. Yasanın 4. Maddesi DPT uygunluk oluru içermesine karşın böyle bir uygunluk alınmamıştır. Daha sonra 13 Eylül 1993 tarihinde 513 sayılı KHK ile TEK, TEAŞ (Türkiye Elektrik Üretim ve İletim A.Ş.)

ve TEDAŞ (Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.) olarak ikiye ayrılmıştır. Yani **KİK olan TEK yerine iki tane İDT kurulmuştur**. Bu kararname 22 Şubat 1994 tarihinde 3974 sayılı yasaya dönüştürülmüştür. 3974 sayılı yasa ile 3291 sayılı yasaya 5. Madde eklenerek, **“ETKB ile enerji alanında faaliyet gösteren İDT’lerin bu kanuna dayanarak veya diğer kanunların özel sektörün yeni enerji üretim, iletim ve dağıtım tesisleri kurma ve işletmelerini veya mevcutların işletme haklarını devir almalarını öngören hükümlere göre üçüncü kişilerle yapacakları sözleşmeler özel hukuk hükümlerine tabi olup, imtiyaz teşkil etmezler”** şeklindedir. Anayasa Mahkemesi Ek 5. Maddeyi, hem **“sözleşmeleri özel hukuka tabi kılması hem de imtiyaz teşkil etmemesi”** açısından Anayasa’ya aykırı bularak 24 Ocak 1995’te yayınlanan gerekçeli kararında açıkça belirtmiştir. Yani **her ne ad altında olursa olsun elektrik enerjisi konusunda üçüncü şahıslarla yapılan sözleşmeler imtiyazdır** denilmektedir. Konunun bir diğer yönü ise **imtiyazların yasa ile verilemeyeceği gerçeğidir**.

Daha sonra 3096 sayılı yasanın 3. ve 4. Maddelerine atıfta bulunularak 6 Haziran 1994’te 3996 sayılı Yap İşlet Devret (YİD) Yasası yayınlandı. Bu yasanın Sözleşme başlıklı 5. Maddesi şu ifadeyi içermektedir. **“Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında imtiyaz teşkil etmeyecek nitelikte bir sözleşme yapılır. Bu sözleşmeler özel hukuk hükümlerine tabidir.”** Anayasa Mahkemesi bu yasayı da tıpkı 3974 sayılı yasayı iptal gerekçeleriyle 20 Mart 1996 tarihinde yayınlanan kararıyla iptal etti.

3996 sayılı yasaya istinaden YİD modeli ile görevlendirilen ENRON, DOĞA Enerji, UNIMAR ve BİRECİK projeleri Anayasa Mahkemesi iptal kararlarının geriye doğru işletilemeyeceği gerekçesiyle durdurulmadı ve bu projeler imtiyaz sözleşmeleri olmalarına karşın Danıştay denetimine tabi olmadan yürütülmektedir. Daha sonra aynı yasaya istinaden yapılan başvurular Danıştay denetimine tabi oldu ve Danıştay sözleşmelerdeki uluslararası tahkimle ilgili maddeleri iptal etti.

Yine Danıştay’ı aşmak için bu kez başvuruda bulunanlar uyuşmazlıklar maddesini sözleşmeden çıkarak TEAŞ’la yapacakları Enerji Satış Antlaşması (ESA)’ya koydular ve imtiyaz sözleşmesine de ESA ve Hazine Garantisinin sözleşmenin eki olduğu ifadesi yazıldı. Yani imtiyaz sözleşmesine tahkim konulmayıp TEAŞ’la yapılan ESA’ya tahkim konuldu. Ancak Danıştay sözleşmenin bir bütün olduğuna karar verip tahkim maddelerini kabul etmedi. Ne yazık ki Danıştay teknik bilgilenmedeki eksiklikleri nedeniyle yapılan başvurulardaki ABD TEFE’sine endeksli yüksek fiyatlı tarifeleri onayladı. Böylece TEAŞ, kendi santrallerinde ortalama olarak 3 – 4 cent’e ürettiği enerjiyi bu sözleşmelerle ortalama 10 cent gibi fahiş fiyatlarla ve satın alma garantisiyle almak zorunda kaldı.

YİD yöntemindeki devret kısmı atılarak 1997 Yılında 4238 Sayılı Yap İşlet (Yİ) yasası çıkarıldı.

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

Enerjideki en büyük tehlike de Yİ ve YİD modelleriyle yapılan projelerde yatmaktadır. Kontrolsuz olarak verilen bu imtiyazlar sonucu;

- Kamu ihtiyacı olmasa bile bu sözleşmeler gereği yüksek fiyatlarla bu elektriği almak zorundadır.
- TEAŞ (Üretim A.Ş.) bugün bu bedelleri ödeyememektedir.
- ETKB yaptığı sözleşmeler konusunda DPT'nin ciddi uyarıları vardır. İhtiyacın üzerinde projeye satınalma garantisi verilmesiyle bir felaket ile karşılaşılacaktır. Enerjimiz yok yalanlarıyla süslenen bu uygulama eğer durdurulmazsa TEAŞ (Üretim A.Ş.) kendi santrallerini veya barajlarını durdurup satınalma garantili bu kuruluşların yüksek fiyatlı tarifelerinden enerji alacaktır.
- TEAŞ (Üretim A.Ş.) satın aldığı yüksek fiyatlı enerjiyi doğal olarak yüksek fiyata satacak ve tüketici madur olacaktır. Yine sanayi üretimi yüksek elektrik fiyatları nedeniyle rekabet şansı azalacaktır.
- ABD TEFE'sine endeksli bu fiyatlar doğal olarak dolar/TL bazında artış yanında ABD TEFE'si oranında artarak enflasyonist bir etki yaratacaktır.
- Sözleşmelerde, herhangi bir nedenle şirketin işi yapamaması veya üretimi belli bir süre gerçekleştirememesi durumunda, kamu bu işletmeyi **rayiçi üzerinden satınalmak zorundadır.**

Türkiye bu tartışmalarla 7,8 ve 9 Aralık 1998'de yapılan 1. Enerji Şurasına gelmiştir. Bu şurada toplumsal kesimler dikkate alınmadan şöylesi bir senaryo sunulmuş ve emir komuta zinciri içinde bu senaryo tek seçenek gibi gösterilmiştir. Şöyleki;

- Yeniden yapılandırma adı altında tüm üretimin, termik santrallerin ve barajların özelleştirilmesi, yine dağıtımın tümünden özel hale getirilmesi ve kamuda sadece iletimin kalması şeklindeki Dünya Bankası Projesi önerilmiştir.
- Yine şurada Anayasa'nın 125 ve 155. Maddelerinin değiştirilmiş ve Danıştay'ın rolü görüş bildirmeye indirgenmiştir.

Bu senaryonun Yİ ve YİD modelleri ile üretim boyutundaki risklerin yanısıra dağıtım ile ilgili yapılan sözleşmelerdeki riskler ise şöyledir;

- Dağıtımın tümü bölgelere ayrılarak özel kuruluşlara devredilecektir.
- Kamu bugüne kadar dağıtım için yaklaşık 35.000.000.000 (otuzbeşmilyar) \$ yatırım yapmıştır.
- Kamunun dağıtımdan elde ettiği kar yılda 1.200.000.000 (birmilyarikiyüzmilyon) \$'dır.

- Dağıtım şirketleri otuz yıllığına 2.625.000.000 (ikimilyaraltıyüzirmibeşmilyon) \$ bedelle görevlendirilmektedir.
- Yani devlet yaklaşık iki yıllık karları karşılığı dağıtım şirketlerini otuz yıllığına devretmektedir.
- Kamuda bugüne kadar biriken güvence bedelleri yaklaşık 1.000.000.000 (birmilyar) \$'dır. Bu bedel devir alan kuruluşlara hemen devredilecektir. Böylece devir alan kuruluşlar devir bedeli olarak ödeyecekleri paranın yarısını hemen geri almış olacaklardır. Diğer yarısı ise taksitler halinde ödenecektir.
- Abonelerden yeniden abonelik adı altında yaklaşık 2.000.000.000.(ikimilyar) \$ para toplanacaktır.(Abone bedeli ortalama 80 (seksen) \$'dır.)
- Satış fiyatlarında yine ABD TEFE'si esas alınacaktır. Yani sürekli değişken ve artan fiyatlarla karşılaşılabilecektir. ABD TEFE'sine endeksli bu fiyatlar doğal olarak Dolar/ TL bazında artış yanında ABD TEFE'si oranında artarak enflasyonist bir etki yaratacaktır.
- Devredilen personelin durumu belirsizdir ve iş güvencesi ortadan kalkmaktadır.
- Kamuyu ve tüketiciyi koruyucu hiç bir hüküm yoktur.
- Devir bölgelerine sözleşmede yazılı olmayan yatırımlar gerekirse kamu bunu yapmayı sürdürecektir.
- Devir alan kuruluşun ortaklarına ödeyeceği temettü maliyet unsuru olarak değerlendirilecek ve satış fiyatlarına yansıtılacaktır.

Yİ ve YİD modelleri yanı sıra kamu elindeki termik santralleri ve bazı barajları yirmi yıllığına devretmektedir. Bu devirlere ilişkin tablo dağıtımdan hiçte farklı değildir. Şöyleki;

- Kamu bugüne kadar üretim sektörüne toplam olarak 35.000.000.000 (otuzbeşmilyar) \$ yatırım yapmıştır.
- Devredilmesi düşünülen termik santrallara bugüne kadar yapılan yatırım tutarı 7.500.000.00 (yedimilyarbeşyüzümilyon) \$'dır. Bu santrallara halen kamunun yapmakta olduğu yatırım tutarı 2.000.000.000 (ikimilyar) \$'dır.
- Devri düşünülen santrallardan TEAŞ (Üretim A.Ş.)'ın yıllık karı 800.000.000 (sekizyüzümilyon) \$'dır. Yirmi yıllık karı ise 16. 00.000.000 (onaltımilyar) \$'dır.
- Yirmi yıllığına öngörülen devir bedeli 1.660.000. 000 (birmilyaraltıyüzaltmışmilyon) \$'dır.
- Satış fiyatlarında yine ABD TEFE'si geçerlidir.
- Devredilen personelin durumu belirsizdir ve iş güvencesi ortadan kalkmaktadır.

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

- TEAŞ devir alan kuruluşlara enerjiyi satınalma garantisi vermektedir.
- Kamuyu ve tüketiciyi koruyucu hiç bir hüküm yoktur.
- Devir bölgelerine sözleşmede yazılı olmayan yatırımlar gerekirse kamu bunu yapmayı sürdürecektir.
- Devir alan kuruluşun ortaklarına ödeyeceği temettü maliyet unsuru olarak değerlendirilecek ve satış fiyatlarına yansıtılacaktır.

Anayasanın 47, 125 ve 155. maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişiklikler ile özelleştirmenin anayasal bir kurum olması, idarenin imtiyaz sözleşme ve şartlaşmaları yönündeki eylemlerinden dolayı yargı denetimi dışında bırakılması ve Danıştay'ın İmtiyaz Sözleşmelerini inceleme yetkisi kaldırılmıştır.

Ülkemizde Uluslararası Hakemlik (Tahkim) Kurumu kabul edilmiştir ve uygulanmaktadır söylemini yapanların bugünkü çabaları, şirketlerin devleti uluslararası Hakeme (Tahkim) götürebilme hakkının verilmesi içindir. Bu değişiklik tasarısının kabul edilmesi ile ulus ötesi sermaye şirketleri önündeki tüm yasal engeller kaldırılmış olacak ve hediye olarak da tüm kamu kurum ve kuruluşlarının kamu hizmeti yapıp yapmamalarına bakılmaksızın ve kamu yararı gözetilmeksizin özelleştirilmesine olanak sağlanacaktır.

Serbest piyasa ekonomisinin en büyük savunucusu ve dünya ekonomisinin en büyüğü olan **ABD de bile Hakemlik (Tahkim) Kurumunu anayasal kurum haline getirmemiş ve kendi ulusal yargısının hükümlerinden vazgeçmemiştir.** Bugün ABD'de NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) anlaşmasının 1994 yılında imzalanmasının ve Temsilciler Meclisi ile Senatoda oylanmasının ABD Anayasasına aykırı biçimde yapıldığı en üst hukuk kurumlarında ve ABD'li hukukçular arasında yoğun olarak tartışılmaktadır.

VI. Uluslararası Tahkimin Olası Sonuçları

- Uluslararası Tahkim yalnızca enerji sektöründeki yatırımlardan ibaret değil, telif, patent, portföy, kültürel yatırımları da kapsamaktadır.
- Şimdiye kadar yabancı sermayeye konulan tüm ön koşullar kaldırılarak, yerli, yabancı yatırımcılar arasında fark olmayacak.
- Bu antlaşmayı imzalayan ülkeler beş yıl bu sistemden çıkamaz. Çıkma kararı verildiği andan itibaren onbeş yıllık süre içerisinde verilen taahhütleri yerine getirmeye zorunludur.
- Uluslararası tahkim sonucu yapılan yatırımlara karşı sendikal direnme olduğu zaman yabancı yatırımların çıkarına dokunan bu sivil itaatsizlik olayında devletler tazminat ödemeye mahkum olacak. Dolayısıyla devletler de bu tazminatı ödememek için, ya

sendikal hak ve özgürlüklerini kullanan emekçilere karşı şiddet uygulamayı tercih edecek ya da ödediği tazminatı vatandaşın sırtına yüklemek zorunda kalacaktır.

- Uluslararası tahkim kuruluşları, bildiğimiz anlamda mahkemeler olmayıp, yabancı şirketlerin atadıkları kişilerden oluşan ve kendi koydukları kurallara göre karar veren özel yapılardır. Daha açık tanımıyla yabancı sermaye hem yargıç, hem savcı, hem de savunma avukatlığını üstlenecek kendi lehine kararlar oluşturarak ülkemizi **“uluslararası mahkum”** durumuna düşürülecektir.
- Çıkarılan yasayla kamu hizmeti, yasayla belirleneceğinden, her yasa koyucunun ayrı bir “kamu hizmeti” tanımı olacak kamu hizmeti kavramı unutulacak, her türlü hizmet “piyasa malı” gibi ele alınacaktır.
- Anayasanın 155. maddesinde “imtiyaz şartları” ve sözleşme inceleme görevi Danıştay’a verilirken, yapılacak değişikliklerle, inceleme görevi alınarak, yalnızca görüş bildirme düzeyine indirgenmiştir.
- Yabancı şirketlerin, Türkiye’nin doğal kaynaklarını kullanarak (termik, doğalgaz, hidrolik vb.) ürettikleri elektriği, bu ülkenin vatandaşlarına satma zorunluluğu olmayacak, şirket istediği ülkeye satabilecektir.
- Sivil toplum örgütleri, bireyler, tüketiciler şikayetlerini bu tahkim kurullarına iletemeyeceklerdir.
- Yabancı sermaye, sözleşme koşullarını yerine getirmeden ülkemizi terk edip gittiği zaman uluslararası tahkimin kararı olmadan o şirketin mallarına el konulamayacaktır.
- Tahkim kabul edildiği takdirde, ulusal hukuka aykırılık olsa bile, tahkim kuruluşunun aldığı kararlara uymak zorunluluğu vardır.
- Uluslararası tahkimin uygulanması dünyada sermayenin anayasası olarak tanımlanan Çok Taraflı Yatırım Antlaşması (MAI)’nın en önemli maddesinin hayata geçirilmesi demek olacak böylece ulusal yargı yerine sömürge hukuku geçecektir.
- Uluslararası tahkim sonucu yabancı şirketin faaliyetleri, o ülkenin aleyhine sonuç doğursa bile, ülke kamulaştırma yapamayacak, yaptığında savaş nedeni sayılabilecektir.
- Tabii ki Uluslararası Tahkimin sonuçları yalnızca bunlar değil, ancak belli olan şu ki bu uygulama çağın gereği değil, çok uluslu şirketlerin sömürülerini sürdürmelerinin bir gereğidir.

VII. Elektrik Piyasası Yasası

Tahkim tartışmaları dışında IMF, DB ve AB’nin dayatmalarıyla çıkarılan yasalardan birisi de Elektrik Piyasası Yasası’dır.

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

Enerji sektörü ile ilgili en büyük ve kapsamlı düzenleme TBMM tarafından 20 Şubat 2001'de kabul edilen 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Yasası'dır. Bu yasa ile eskiden çok parçalı biçimde devam eden enerji özelleştirmeleri, mülkiyet satışı esasında özelleştirmelerin önünü açacak şekilde devam edecektir. Yine TEAŞ'ın üçe bölünmesi bu yasanın uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Yasayla elektrik ucuzlamayacak, tersine çok pahalı olacaktır!

Çıkarılan yasanın amacı *"elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicinin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir Elektrik Enerjisi Piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bir düzenleme ve denetim sağlanması"* olarak açıklanmaktadır. Elektriğin ucuz, yeterli, sürekli ve düşük maliyetli karşılanacağı ibaresi bize bugün California'daki yetersiz, süreksiz, dolayısıyla pahalı elektrik enerjisi politikasını çağırıyor. Özellikle "düşük maliyetli" iddiası düzenlemelerin tam tersine bir sonuç vereceğinin açık olması nedeniyle diğerlerinden farklıdır. Mevcut durumda üretim, iletim ve dağıtım şebekeleri üzerinden tüketiciye ulaşan enerji maliyetinin düşürülmesi için yasada yer alan hiçbir düzenleme bulunmamakta, aksine maliyeti artırıcı pek çok yeni ek düzenlemeler getirilmektedir. Enerjinin tüketiciye ulaşım yolu üzerinde yer alan üretim şirketleri, iletim şirketi, dağıtım şirketleri aynen ve aynı maliyetler (ve varsa karları) ile korunacak ve bunlara ek olarak bu ticari ulaşım yolu üzerine toptan satış şirketi, perakende satış ve perakende satış hizmeti veren kuruluşların maliyetleri ve karları eklenmiş olacaktır.

Örnek verecek olursak; bugün için ÜRETİM A.Ş.'nin (TEAŞ) ortalama maliyeti kWh başına 3 cent iken dışarıdan alınan üretimin 8.7-12 centtir. ÜRETİM A.Ş.'nin en kısa sürede özelleştirme politikaları doğrultusunda elindeki santralleri da devredeceği düşünülmürse üretici şirketlerin kamuya ortalama maliyetleri en iyimser düşünceyle 10 centin altına inemeyecektir.

Yasadaki tarife çeşitliliği bile (toptan satış tarifesi, iletim tarifesi, bağlantı tarifesi, sistem kullanım tarifesi, dağıtım ile perakende satış tarifesi) her biri bir maliyet içereceğine göre bu tespitemizi haklı kılmaktadır. Bu durumda yasanın maliyet düşürücü değil maliyet artırıcı bir düzenlemeyi getireceği açıktır.

Elektrik enerjisinde doğal tekel olmalıdır; rekabet söylemi kaos getirecektir!

Rekabet ortamı lafzına gelince; elektrik enerjisi üretim ve dağıtım teknolojisinin dünyada ulaştığı boyut henüz aynı bölge içerisinde birden fazla iletim ve dağıtım şebekesi kurulmasına olanak vermemektedir. Birden fazla iletim ve dağıtım hattı tesisinin maliyeti getirisi yanında çok fazladır. Bu da elektrik enerjisi iletim ve dağıtımında rekabete açık bir yapı olmadığı anlamına gelir. İletim ve dağıtımın rekabete uygun olmaması yani tekel

olması üreticilerin de tek alıcısının da bu tekel olacağı anlamına gelmektedir. Bu da üretimde bir rekabet ortamının olmadığı anlamına gelir. Yani elektrik enerjisi üretiminden dağıtımına kadar doğal bir tekeldir. Bu özellik elektrik enerjisinin bir kamu hizmeti olması gerçeğiyle örtüşür.

İstikrar ve şeffaflık konusuna gelince; TEDAŞ'ı, üçe bölünen TEAŞ'ı, üretici, dağıtıcı, toptan satışı, perakende satışı şirketleri, serbest tüketici ve serbest olmayan tüketicileri, otoprodüktörleri, kurumu, piyasa mali uzlaştırma merkezi şeklinde çeşitli idari bölünme ve yapılanmalar yüzünden daha fazla kurumun yetki alanına sokulması, yetki ve görev alanları arasındaki belirsizlik bürokrasiyi artıracak, muhakkaktır ki istikrarsızlığı getirecektir.

Sektörün bütünlüklü bir yapı tarafından algılanmasındaki kolaylığın ortadan kalkmasına, uzmanlaşmış küçük kurumların sektörün bütününe algılamaktan uzak davranmalarına, yanlış ve hatalı karar almalarına ve sonuçta ülke ve kamu yararına olmayan işlemler yapılmasına dolayısıyla kaosa neden olacaktır.

Kullanıcıların bilgilendirme hakkı; ticari sırlar ve gizli rekabet bilgileri de dahil olmak üzere ticari açıdan hassas olan her türlü bilginin açıklanmasını engelleyici usul ve esasların kurul tarafından belirleneceği hüküm altına alınarak kısıtlanmaktadır. Kullanıcıları doğrudan ilgilendiren ve kamu hizmeti niteliği taşıyan bir alanda böylesi muğlak bir düzenlemeyle bir çok önemli bilgi ve belgeyi kamudan saklamaya çalışmanın adı şeffaflık olmasa gerek.

Aynı mantıkla, düzenleyici kurulda tüketicilerin ve sektörün vazgeçilmez temel bileşenlerinden olan elektrik mühendislerinin örgütünden temsilcilere yer verilmemesi baştan şeffaflığın inkarıdır.

Yasayla, bu sektördeki usulsüzlükler daha da artacaktır!

Düzenlemenin dikkat çekici bir yanı Anayasa hükümleri ve Anayasa Mahkemesi kararları gereği yasayla düzenlenmesi gereken bir çok konunun (ki bunlar ciltler dolusu yönetmelik, tebliğ vs. olacaktır) yasada yönetmelik ile düzenlenmek üzere belirsiz bırakılmış olmasıdır. Örneğin lisanslar konusunda "lisans kapsamında kuruldan izin almaksızın yapılacak faaliyetlere ilişkin hükümler" in yönetmelikle belirlenmesi gibi.

Bugüne dek yaşananlar (AKTAŞ, ÇEAŞ, KEPEZ, KAYSERİ Elektrik, vb) göstermektedir ki ne yatırımlarda, ne kayıp kaçaklarda ne de tüketiciye yansıtılan faturalarda sözleşme hükümlerine uyulmamıştır. Buna karşılık yaptırımlar yetersiz kalmıştır.

Yine yasayla elektrik santral ve dağıtım bölgelerinin 4046 sayılı yasa kapsamına alınması, bu kuruluşların özelleştirme idaresi tarafından mülkiyetiyle satışının önünün

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

açılmasıdır. Bu açık hedef Dünya Bankası tarafından da dile getirilmiş ve yasada “lisanslarında belirtilen bölgelerdeki belirlenen dağıtım tesislerini işleten ve sahip olan dağıtım şirketleri bu tesislerin yenileme, ikame ve kapasite artırım yatırımlarını yapar” ifadesinde de vücut bulmuştur.

Yine oluşturulacağı söylenen rekabet ortamının avantajlarından ancak tedarikçisini seçme serbestisi bulunan büyük sanayiciler yararlanacaktır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ile halk için rekabet değil felaket söz konusudur.

Kendi ürettiğimiz enerjiden kendimiz faydalanamayacağız!

Yasanın ithalat-ihracatla ilgili maddeleri incelendiğinde görülecektir ki üretim ve dağıtım şirketlerinin ülkemizin doğal enerji kaynaklarını kullanarak elde ettiği elektrik enerjisini bu ülke halkına satma zorunluluğu getirilmemektedir. İstenildiği takdirde enterkonnekte sistem ile elektrik enerjisi başka ülkeye ihraç edilebilecektir. Başka ülke tüketicileri daha fazla para ödeyerek elektrik enerjisi satın alabilecek, dolayısıyla ülkemizdeki tüketicilerin taleplerini karşılama zorunluluğu olmayacaktır. İthalat ve ihracatçı firma ülke içinde ürettiği elektriği iç piyasaya verme zorunluluğu olmadığından ihraç edip, diğer yandan aynı enerjiyi ithal edebilecektir. Böylece ithalat maliyetinin yüksekliğini gerekçe göstererek serbest olmayan tüketiciye yüksek bedelle elektrik enerjisi satma yoluna gidecektir.

Zaten bu yasanın çıkarılma nedeni Avrupa Enerji Şartı ile başlayan, bir dizi düzenlemeyle devam eden ve temelde enerji kaynakları kıt olan Avrupa’nın ilerde oluşacak enerji sorununu çözme niyetidir. Bu yasanın ülkemiz açısından en önemli riski, ülke tüketimi garanti altına alınmadan ve minimum maliyet hedeflenmeden ihracat ve ithalat izninin verilmesidir.

Yine yasa ile getirileceği iddia edilen rekabet yalanı için şu sorunun sorulması yeterlidir. Bugün yirmi yıllığına alım garantisi ve fiyat garantisi verilmiş olan YİD ve Yİ projeleri ile işletme hakkı devredilen santrallardaki enerji satış antlaşmalarını nasıl değiştirecektir?

Geçmişte yaşananlar dikkate alınacak olursa piyasada pek çok taşeron şirket türeyecektir. Elektrik gibi son derece stratejik bir önemi olan enerji sektörünün denetlenmesi asla olanaklı olmayacak şekilde şirketlerin insafına terkedilecektir.

İletim şirketleri dağıtım işlerinde dağıtım şirketleri de üretim faaliyetlerinde bulunabileceğinden elektrik enerjisinde kontrol altına alınamayacak ve rantabl olmayan bir çok tesisin kurulmasının yolu açılacaktır.

Enerji, sanayinin vazgeçilmez ve önemli girdisi olduğundan enerjideki her çeşit dalgalanma ve kesinti sanayide maliyetlerin artmasına ve sanayi ürünlerinin dünya

ölçeğinde rekabet şansının azalmasına neden olmaktadır. Yani enerjide üretim maliyetinin son derece düşük olması gerekmektedir. Enerjide maliyeti düşürmenin en temel yolu da büyük ölçekli yatırımlara gidilmesidir. Oysa yeni yasayla çok sayıda küçük ölçekli tedarikçi piyasada yer alabilecek bu da kaynakların verimsiz kullanılması ve israf anlamına gelmekte olup ülke ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Üstelik tedarikçiler yoğun olarak doğal gazla yüklenecek, bugün üretimdeki payı %40'a yaklaşmış olan doğal gazın bu payı %50'leri geçecektir. Bu da dışa bağımlılığı artıracak doğalgaz temininde yaşanacak sıkıntılar, hazine garantileri sonucu halkın sırtına yüklenecek yeni borçlanmalar için Dünya Bankası/IMF'nin kapısı aşındırılacak, ekonomi durma noktasına gelecektir.

VIII. Ne Yapmalı?

Sonuç olarak anımsanmalıdır ki, renkli operasyonlar için düğmeye basıp birilerinin üzerini çizenler aslında 1980 sonrası Özal hükümetlerinin aracılığıyla “kamu işletmeciliği daima verimsizdir, özel işletmecilik daima verimlidir” mantığı ile özelleştirmenin önünü açarak ülkeyi bugüne getirmişlerdir. Gelineen noktada ülke varlıkları ve kaynakları sözde Cumhuriyet koruyucuları ve milliyetçi muhafazakar iktidarlar tarafından satışa çıkarılmıştır.

Oysa hiç bir iktisat teorisi mülkiyet ile verimlilik arasında bir ilişkiyi doğrulamamaktadır. Bilinmelidir ki işletmecilik denilen şey her şeyden önce bir bilimdir. Sadece fark, hangi anlayışta bir işletmecilik yapacağınızı belirtmenizedir. Kar amaçlı mı yoksa kamu hizmeti tanımında olan düzenli ve sürekli işletme mi? İşte fark buradadır.

Bütün bu gelişme ve dayatmaların özü ulusötesi sermayenin mevcut Ulus Devlet, Sosyal Devlet yapısını kendi çıkarları için parçalamak, etkisizleştirmek ve en üst seviyede denetim altına alma çabasıdır. Son gelişmeler de ise, ülkelere tahkimi sorunsuz bir şekilde dayatabilmek için devletler arası ikili anlaşmalar yolunun seçildiğini göstermektedir. Çünkü bu sayede Danıştay ön izni söz konusu olamayacak ve anayasamıza göre devletlerarası anlaşmalar ulusal yasaların üstünde olduğundan, şirketler devleti dava ettiğinde toplumsal çıkarları korumak adına hiçbir merciiye başvurulamayacaktır.

Bu yolda ilk adım Temmuz 1999'da ABD ile Güney Kore arasında imzalanması planlanan prototip ikili anlaşma hazırlıkları ile atılmıştır. İkinci adım ise yine Güney Kore ve Japonya arasında aynı anlaşmanın imzalanması olacaktır, bu ikinci anlaşmanın hazırlıkları da sürmektedir. Söz konusu bu prototip anlaşmalar tıpatıp MAI ile aynıdır. Zaten ABD'nin OECD toplantılarına katılan temsilcisi de 23 Haziran 1999'da Paris'te yapılan bir toplantıda, ülkesinin MAI benzeri hükümleri devletlerarası ikili anlaşmalar üzerinden kabul ettireceğini duyurmuştur. Bütün bu gelişmeler Ulusötesi Sermayenin kararlılığının bir göstergesidir. Ulusötesi Sermaye için, Ulus Devletin mevcudiyetinin

Küreselleşme ve Elektrik Enerjisi

neredeyse temeli olan “kamu yararının gözetilmesi” ilkesinden vazgeçilebilmesi ve kar oranlarının toplumsal çıkarlar yok sayılarak yükseltilebilmesinin önündeki en büyük engel ulusal hukuk kurallarıdır. Bu yüzden Ulusötesi Sermayenin bugünkü savaşı, Ulus Devletlerin Hukukunu ortadan kaldırmaktır. Ve bu savaşın silahları olarak krediler ve yatırımlar seçilmiştir.

Ulus Devletlerin görünen yapısı gereği kendini var eden insanların (Kamu) yararını gözetmesi ve koruması gerekiyor. Bu yüzden Kar ile kamu yararının karşı karşıya geleceği sorunlarda kamudan yana taraf olması varlık nedenidir. Bu perspektiften hareketle, ulus devletlerin taraf olduğu hiçbir hakem mekanizması kabul edilemez ve kabul edilmesi dayatılamaz.

Enerji alanındaki çıkarılmış olan tüm yasalar, yapılmış olan tüm özelleştirmeler ve imtiyazlar derhal iptal edilmelidir.

Enerji alanı yeni bir kamusal hizmet anlayışıyla ulusal düzeyde yeniden örgütlenmelidir.

Ulusal kaynaklara dayalı merkezi planlamayı esas alan ve kamusal hizmet anlayışı çerçevesinde bir ulusal enerji programı hayata geçirilmeli ve yasal güvenceye kavuşturulmalıdır.